
ПРИКАЗИ И БИЉЕШКЕ

ДР ДРАГАН МЕДВЕДОВИЋ, НАСТАНАК СОВЈЕТСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ, ЗАГРЕБ 1980

Процес настанка совјетске федерације уско је повезан са бурним историјским догађајима који су се почетком XX вијека одиграли на свјетској политичкој сцени.

Економске привредне тешкоће у које је свијет запао у првим годинама овог вијека даље су заоштриле сукобе и противуречности међу водећим империјалистичким земљама и унутар њих. Као кулминацију кризе и неријешених противурјечности и трагичан покушај да се оне превазиђу човјечанство је запамтило први свјетски рат.

У свом интегралном дјеловању, први свјетски рат и догађаји који су га пратили имали су за посљедицу квалитативну промјену стања у односима међу водећим силама свијета, али су, у конкретним условима, иницирали и битно другачији политички пут и судбину неких народа. Уништењем, разарањем, социјалном биједом, као и низом других негативних посљедица које је рат собом донио многи започети друштвени процеси су прекиннути, док су други убрзани или окренути у сасвим другом, неочекиваном правцу. Изузетни ратни напори и односи ратујућих страна довели су до распада Аустро-Угарске и војничког слома Њемачке и Турске, али су истовремено подстицајно дјеловали на брже сазријевање национално-ослободилачке и класне свијести на-

рода. Створено је неколико нових националних држава и извршена је прва социјалистичка револуција у свијету.

Својом идејном снагом и динамичком акцијом његових носиоца совјетски Октобар је поставио темеље првој социјалистичкој држави. Процес њене изградње, на принципијелно новим социјалним, друштвено-економским, политичким и класно-својинским основама, покренуо је низ фундаменталних питања будућег развоја, али је и убрзао расправу о неким која су се већ дуги низ година постављала.

Једно од таквих изузетно важних питања, од чијег је правилног рјешења (између осталог) зависио даљи успјешан развој совјетске државе, јесте национално питање. Захтјев за његово свеобухватније и напредније рјешење на начелима самоопредељења народа у државноправном погледу императивно је намегао потребу за другачијим конститутивним елементима и организационом формом нове државе. Кроз нови облик државног уређења требало је створити услове за развој демократских односа и обезбиједити равноправну сарадњу међу совјетским народима. Федерализам је прихваћен као образац који то најбоље омогућује.

Управо се овим сегментом совјетске револуционарне праксе,

питањем државноправног настанка совјетске федерације, у студији под насловом „Настанак совјетске федерације“ бави универзитетски професор из Загреба др Драган Медведовић. Рад представља дио његове докторске дисертације под насловом „Развој совјетског федерализма“.

Студија је највећим дијелом заснована на литератури стране провенијенције, прије свега совјетске. Коришћени су и радови западних аутора мада су они малобројнији од радова аутора са Истока, гдје је овом проблему посвећена знатна пажња. Посебну тешкоћу у раду аутору је причињавао недостатак изворне грађе, посебно за предреволуционарни период. Велики број докумената из тог и каснијег периода уништен је током револуције и након ње. Грађа за коју се претпоставља да је сачувана још није доступна не само страним већ ни совјетским научним радницима.

Главна садржина рада изложена је у четири поглавља. Свако од њих обухвата засебну проблемску цјелину, али су сва она, будући у функцији тражења одговора на заједничко основно питање, међусобно чврсто повезана у компактно научно дјело. Осим њих, структурални елементи рада јесу: предговор академика Горазда Кушеја, садржај, увод, и попис цитиране литературе и збирки докумената.

Настанак совјетске федерације, њено институционално организовање, аутор посматра као наставак процеса чије је идејно изходиште садржано у предреволуционарном периоду. Свјестан дијалектичке повезаности процеса и појава, аутор своју научну анализу процеса настанка совјетске федерације не започиње октобарском револуцијом, тренутком прокламовања Руске Федерације (РСФСР), нити пак од момента прокламовања Декларације и Уговора о стању СССР. Иако су револуцијом створени услови за демократско рјешење националног питања, промјена облика државног уређења, идеја о уређењу совјетске државе на федеративним основама као негација концепта

унитаризма и руског хегемонизма није настала у периоду револуције, већ се појавила кроз програме и дјеловање бројних политичких партија и група руских и неруских народа у оквиру Руског царства. Њиховој анализи аутор је посветио прво поглавље рада, под насловом: „Друштвено правни и друштвени положај неруских народа у Руском царству и идеје о промјени унитарног облика државног уређења“. У њему је дат историјат процеса настанка руског царства. — Положај неруских народа у вишенационалној царевини одређивала је експанзионистичка и колонијалистичка политика Русије и аутократски облик државног уређења са царем самодршцем, у чијој је природи да не допусти више центара одлучивања. Аутократска природа режима није промијењена ни послје буржоаско-демократске револуције 1905. и доношења првог устава 1906. Положај неруских народа није се битно измијенио ни успостављањем уставне монархије са представничким парламентарним тијелом Државном Думом. Извјестан аутономан положај у појединим периодима имале су: Естонија, Финска, Бјелоруска, Краљевство Пољске. Аутономија се огледала у сопственом правном систему и локалној организацији власти. Почетком XX вијека сви видови посебног државног правног положаја нестају. Иако је отпочео касније у односу на вријеме националних покрета у Европи, процес националног буђења неруских народа резултирао је чињеницом да је већина њих успјела да развије своје сопствене концепције о државној организацији руске државе и рјешавању националног питања. Образи њихових програма аутор је посветио знатну пажњу, чиме је обогатио наша досадашња знања о њима.

Развојни пут идеје и концепта федерализма посматран је даље кроз радове В. И. Лењина, програм РСДРП и бољшевика, презентирајући њихова схватања о националном питању, праву народа на самоопредељење и форми државног уређења. Ову проблемати-

ку тематски обухвата друго поглавље рада, под насловом: „Идејне концепције РСДРП, большевика и Лењина о рјешавању националног питања и облику државног уређења Русије до Октобарске револуције“. — Руски марксисти су у разради ових питања полазили од ставова садржаних у изворној марксистичкој доктрини, према којој се у фокусу интересовања мора налазити социјално ослобођење радничке класе, док је инсистирање на само националном ослобођењу третирано у основи као платформа буржоазије. Превладавало је увјерење да се национално ослобођење постиже социјалним ослобођењем, тј. укидањем капиталистичког друштвеног система. Овакав став имао је за посљедицу извјесно занемаривање расправе о националном питању. Према мишљењу аутора, тек од IV конгреса Бунда 1910, у виду оштре реакције на њихове захтјеве за националност Жидова, у крутовима РСДРП почиње озбиљна дискусија са циљем заузимања јасних ставова према националном питању. Одређенији став по овом питању РСДРП заузима на свом II конгресу 1910, прихватајући право народа на самоопредељење за основу националног програма.

Интензивније изучавање националног питања Лењин започиње почев од 1913. године. Као основни принцип социјалистичког националног програма он истиче право народа на самоопредељење до одцељења и стварања нове државе. Иако су Лењинова гледишта однијела превагу на Пленуму ЦК у Поронину а касније на VII сверуској конференцији РСДРП, овај принцип никад није безрезервно прихваћен. Најжешћи критичари права на самоопредељење били су пољски социјалдемократи на челу са Розом Луксембург и Карлом Радеком. Осим што су били против права на самоопредељење, они нијесу прихватили ни Лењинов концепт социјалистичке револуције схваћене као синтезу социјалног и националног ослобођења. Занемарујући национални компоненту као главни задатак

пролетаријата, они истичу рушење државе као органа класног и националног угњетавања.

У погледу облика државног уређења и РСДРП и Лењин су били присталице централистичког, односно унитаристичког концепта, који је произлазио из основних поставки класика марксизма о форми пролетерске државе након изведене револуције. Мада нијесу искључивали могућност организовања државе на федеративним основама, класици марксизма су као много адекватнију форму државног организовања прихватили унитаризам. И сам Лењин је био противник федерације. Указујући на неопходност очувања централизоване државе као услова за успјешан друштвено-економски и привредни развој и баријеру против свих видова негативних посљедица које расцјепканост и уситњеност економија доноси, предвиђао је могућност обласне аутономије и локалне самоуправе путем којих би се изразиле националне, географске, економске и друге посебности појединих подручја.

Према ријечима аутора, уочи октобарске револуције и у првим данима након ње ни Лењин ни Бољшевичка партија нијесу дефинитивно прихватили, а камоли разрадили, било какву концепцију федерације у Русији. Пред опасношћу од дезинтеграције државе која је настала као посљедица формирања националних политичких тијела (скупштина и влада) појединих народа одмах након револуције, прихваћен је концепт федерације као државног уређења вишенационалне државе. „Бољшевици су без икаквих претходних партијских расправа у сјечњу 1918. Декларацијом радног и експлоатисаног народа прогласили Русију федерацијом“. Начину настајка, као и анализи правног карактера форме државног уређења ове заједнице, посебно у периоду од II сверуског конгреса совјета па до проглашења Русије федеративном државом, аутор је посветио значајну пажњу у III поглављу рада, под насловом: Самоопредељење народа Русије послје Октобарске револуције и оснивање

совјетских република. — Упоређујући конкретну историјску праксу са општеусвојеним начелима теорије права о битним карактеристикама федеративне државе, аутор је успио доказати да РСФСР по уставу из 1918. није била федерација, већ посебан вид унитарне државе, којој различите форме административно-територијалне аутономије појединих области дају посебне карактеристике и чине је битно другачијом од класичног концепта унитаризма. Осим што садржи анализу правног карактера РСФСР, у овом поглављу је даг и приказ процеса настанка осталих совјетских република, које ће као посебно формирање државне заједнице, са сопственим уставом, законодавним и извршним тијелима, представљати конститутивне елементе совјетске федерације. Потребу за њиховим организовањем наметнула је конкретна историјска реалност, јер би одбијање захтјева за проглашење независних совјетских република значило губљење могућности да се на страну болшевика привуче сељаштво, интелигенција и ситна буржоазија, који би се у том случају прикључили тек формираним националним буржоаским владама које су у својим програмима такође предвиђале проглашење независних држава. Свако колебање у том погледу имало је негативне последице и значило је несхватање историјског тренутка и захтјева времена. То се видјело и на примјеру закавказских република, гдје су се због недовољно јасног става болшевика по питању формирања националних република и недостатака цјеловитог националног програма најприје формирале буржоаске државе а тек неколико година касније совјетске републике.

Процес интеграције совјетских република у заједничку државу оствариван је постепено током неколико година након револуције. Ово питање обрађено је у четвртном поглављу рада под насловом: Процес повезивања и интегрирања совјетских република и формирање Савеза совјетских социјалис-

тичких република. — Са формалноправног становишта након проглашења независности све совјетске републике, будући да су посједовале битне елементе државности, представљале су самосталне државне заједнице. Одмах по њиховом формирању Савјет народних комесара РСФСР је доносио одлуке о признавању независности тих република и њихових влада, пружајући им истовремено финансијску помоћ. Њихов национални суверенитет гарантовала је у извјесном смислу њихова национална армија. Но, и у овако дезинтегрисаној заједници, с обзиром на централистички карактер Болшевичке партије, чија је улога у формирању совјетских република била од пресадне важности, јака је била идеја о уједињењу у заједничку државу. Она се некада и формално манифестовала у документима путем којих су те државе конституисане.

Конкретна акција ка институционалном повезивању и стварању федерације совјетских република започиње војним савезом, тј. закључивањем билатералних уговора о савезу између РСФСР и појединих република, а касније је настављена на основу одлуке Сверуског ЦИК-а од 1. јуна 1919. о војном савезу совјетских република. Са промјеном околности, тј. опадањем значаја одбрамбеног момента, војнополитички савез је проширен привредним савезом који егзистира у периоду од 1920. до 1922. И он је формиран закључивањем билатералних уговора појединих република са РСФСР. При томе најчешће нијесу створени посебни заједнички органи савеза, већ су те функције обављали највише органи РСФСР, што указује на специфичан положај те републике у односу на друге совјетске републике.

У даљој фази овог процеса након засједања највиших републичких државних органа — Конгреса совјета и Конференције опномоћених делегата република 30. децембра 1922, одржан је у Москви Конгрес совјета радничких, сељачких и црвеноармејских депу-

тата ССР, који је у својству Уставотворне скупштине усвојио Одлуку о потврди Декларације о стварању СССР и Уговор о стварању СССР. Тиме је извршено уједињење РСФСР, ЗСФСР, Украјинске и Бјелоруске ССР. И док декларација има значај документа политичко-декларативног карактера, Уговор има карактеристике привредног устава. Процес уставног конституисања завршен је доношењем првог устава СССР 1924. Совјетска држава проглашена је федерацијом равноправних република уз низ оригиналних рјешења која је разликују од држава у којима је примијењено класично федеративно начело. Облик државног уређења, тада утемељен, уз незнатне модификације које је наметнуо развој друштва, готово неизмијењен егзистира и данас. Зато аутор у својим разматрањима не иде даље од доношења поменутог Устава.

О проблему совјетског федерализма као политичког и државноправног система у нашој послеријатној историјскоправној и политичкој литератури нема значајни-

јих научних радова. Иако актуелно и за нашу савремену уставноправну и политичку теорију и праксу, ово питање је до сада обрађивано углавном фрагментарно, у склопу ширих тематских цјелина. Појава овога рада представља значајан корак ка попуњавању празнине која се о овом питању осјећала у нашој научној литератури.

Рад се углавном ослања на литературу и увелико представља синтетичку обраду проблема. Критичким односом према расположивом материјалу, ослобођен идеолошких и политичких предрасуда, аутор је успио да да оригинално научно дјело које у својим теоријским дјеловима значајно обогаћује нашу савремену правну теорију о држави и формама државног организовања.

Рад је написан језиком и стилем доброг правника и корисно ће послужити свима који се овим питањем буду бавили из професионалних или било којих других побуда.

Радослав Распоновић

ИКО МИРКОВИЋ, БЛАЖО ЈОВАНОВИЋ, ЖИВОТНИ ПУТ И РЕВОЛУЦИОНАРНО ДЕЛО, БИБЛИОТЕКА „ЛЕГЕНДЕ“, НИРО „ДЕЧЈЕ НОВИНЕ“, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ 1981

Истакнути револуционар и познати публицист Ико Мирковић, аутор бројних монографија и радова о револуционарним ликовима „Црвеног града“ — Титоград („Будо Томовић“, „Другови моје младости“ и др.), огласио се најновијим дјелом, монографијом о Блажу Јовановићу, Титовом блиском саборцу и легендарном револуционару црногорског и југословенских народа, који је за свој дугогодишњи револуционарни рад као борац, политичар и државник добио Орден народног хероја, Орден јунака социјалистичког рада, Орден југословенске заставе са лентом, Орден југословенске велике звијезде и многа друга домаћа

и страна одликовања. Револуционарни трибун Блажо Јовановић био је секретар ЦК КП Црне Горе, предсједник владе и предсједник Скупштине Црне Горе, члан извршног комитета и Предсједништва ЦК СКЈ, предсједник Уставног суда СФРЈ, генерал Југословенске народне армије.

На стотину дванаест страница текста, као блиски сарадник и добар познавалац животног пута Блажа Јовановића, аутор је дјело подијелио на 22 поглавља, према животном путу револуционара: Завичај, Школа и Партија, Универзитет, Црвени судија, Секретар СКОЈ-а, Илгалац, Вођа штрајка, Трибун маса, Сусрет с Титом, Конферен-